

Mostrari / monstruari de textos catalans amb *contraintes* conscients i inconscients

Màrius SERRA

mariusserra@verbalia.com

Començo pel Pin, Josep Pin i Soler. Un novel·lista afrancesat de primers de segle, autor d'una trilogia al voltant d'una família de cognom Garriga, feia una subtil al·lusió al caràcter eixut de la llengua catalana en una de les seves novel·les, *La família dels Garrigas*. El fill arribava tard a la nit i es trobava son pare esperant-lo al mas, amb ganes de renyar-lo. «—És que.../ —L'esca s'encén... vés-te a assentar —digué el Garriga, fent un dels rars calembours, com ne diuen els francesos, que permet la llengua catalana, clara i poc apta a joguines»¹. Jo ja havia caigut sota l'influx del virus verbívor per mor del descobriment del palíndrom «Átale, demoníaco Caín o me delata» al conte «Satarsa» de Julio Cortázar. I em vaig proposar explorar si la llengua catalana era «poc apta a joguines» o no. Avui porto alguns exemples que m'han influït decisivament i m'han portat a creure que el Pin era equivocacat. Rauxa i seny.

1. Rauxa

La rauxa parteix de **Pitarra** i la seva colla en la ficció i desemboca en la realitat d'**Antoni Griera i Gaja**, eclesiàstic i filòleg (1887-1973), autor d'atles lingüístics, gramàtiques, diccionaris de rims i un impagable *Vocabulario vasco. Ensayo de una interpretación de la lengua vasca*, 2 vols. Pitarra és un comediògraf prou conegut. Griera va ser un dels quatre primers filòlegs becats per la Mancomunitat per estudiar a Europa i, en la seva vellesa, professor de Ramon Barnils. Quan vaig topar amb Griera ja havia descobert que els membres de l'Oulipo consideraven Ramon Llull un dels seus «plagiaries par anticipation» per l'*Ars Magna* i acabava de saber d'on venia aquell acudit que em feia l'àvia posant ulls de xinesa: «A les cinc tinc set i a les set tinc son.» El debat sobre la llengua primigènia, la que es parlava abans del càstig de la Torre de Babel, ha vessat molta tinta durant el segle XIX. La tesi més divulgada era l'hebreu, per raons religioses. Hi ha obres delicioses que ho intenten justificar científicament.

Il·lustracions 1, 2, 3

Rowland Jones va proposar el frigi, reprenent una antiga hipòtesi d'Heròdot. La tesi frígia ve d'una mena d'apòleg. Un rei egipci decideix fer la prova definitiva per resoldre l'enigma: tanca dos nounats amb una cabra lluny del mundanal renou amb la sana intenció que el caprí els faci de dida. Esperen tres anys i només llavors obren la porta de la cleda. Naturalment, els nens només emeten l'únic so que han sentit fins llavors: el bel de la cabra. Els assessors reials no s'arrosen. Transcriuen /beeec/ i asseguren que això és una prova irrefutable de que el frigi és la llengua primigènia, perquè en frigi «bec» vol dir «pa» i el pa és l'aliment més necessari.

---

¹ *La família dels Garrigas* (1887). Barcelona: Edicions 62, Edició de 1980, p. 33.

El reverend espanyol Honorio Mossi de Cambiano, missioner, aventura una hipòtesi ibèrica. No gosa refutar la hipòtesi hebraïsta, però es llança a proposar el basc com a llengua primigènia. Ho publica l'any 1864 a: *Clave Harmónica. Demostración de la unidad de origen de los idiomas*.

II·lustració 4

Un llibre que porta un subtítol esclaridor: «probada por el número, valor y significación de las letras alfabéticas de todos los idiomas, de un modo matemática e infalible, para lo cual se han consultado las lenguas hebrea, caldea, siríaca, aràbiga, griega, teutónica, latina, sànskrit, chino, quichua, aymarà, huaraní, vascuence, espanyol, francès, alemán, inglés, italiano, polaco, portugués y otras muchas». Del català, ni gall ni gallina.

Potser per això aquell mateix any de 1864, al primer almanac humorístic català *Lo Xanguet*, Frederic Soler "Pitarra" planteja la hipòtesi de la maternitat global del català que tant hauria d'interessar el filòsof Francesc Pujols.

II·lustració 5

Dotze anys més tard, es publiquen a *La Llumanera de Nova York* les proves documentals que fan del català «la mare de totes les llengües» amb arguments científics irrefutables.

II·lustració 6

La publicació surt en el número 30, d'octubre de 1877, però *La Llumenera* ja es publicava en català a Nova York des de 1874, en sintonia amb l'esperit desacomplexat de la Renaixença, i sortiria fins a 1881. Set anys pot semblar poc temps, però per situar una mica la seva dimensió gens anecdòtica, cal dir que *La Llumenera* tenia agents, corresponsals i punts de venda a 15 ciutats dels USA (14 de la costa Est i San Francisco), 24 ciutats a Cuba i 7 països més d'Amèrica: Mèxic, Guatemala, Puerto Rico, Colòmbia, Veneçuela, Brasil i Perú. El seu triangle fonamental d'influència era Nova York-Barcelona-L'Havana.

El treball que consagrava el català com a mare de totes les llengües venia precedit d'un pròleg en el qual el mataroní Artur Cuyàs rebut les tesis llatina, grega, hebraica, siríaca, aràbiga, persa, caldea i sànskrita sobre l'origen de la llengua abans d'arribar a la ferma conclusió que «probablement lo català era la llengua que parlaven Noé y sa familia dins de l'Arca, y la portá á Espanya En Japet o Gafet, segons diuen altres que s'deya». Cuyàs i la colla d'en Pitarra prenen com a marc teòric l'obra de l'orientalista i filòleg comparatista alemany Heinrich Julius Klaproth, i es dediquen a confegir frases que demostren d'una manera taxativa que el català és la mare de totes les llengües conegudes. La primera secció es dedica a les altres candidates. Així, les arrels catalanes del sànskrit queden demostrades en una frase com *La madrastra y sa mara s'han escrit que l'asa brama*. Les del siríac són patents en *En Fabra te una cabra sobre cada abre*. Les del berber a *Setze agutzils s'han emmatzinat amb brots d'etzevaras*. Les del grec en *Lo gos s'esgarrifa de tocá l'os calent*, i finalment les del llatí són innegables en una de les frases de Cuyàs que ha fet més fortuna: *Avis murris porten els nuvis a Gràcia en omnibus gratis, i l'àvia sua*.

La demostració completa comprèn una secció de dialectes africans i un grup final de dialectes ibèrics del català («lo castellà, lo gallego i lo vasco»). D'entre les llengües eslaves destaquen el rus (*Un ruc xic dels de Garraf s'ha fet un tip de garrofes*), l'ucraïnès (*La garrafa de xarop s'ha aixafat amb el trepig*) i el polonès (*No s'engresqui i no m'ho esquinci, vingui aquí a jugar a la brisca i no es trenqui la closca quan rellisqui*). Després també hi ha el turc (*Si és tova costa calés*) i tres indis: l'indi asiàtic (*Estic pensant de quant ençà s'han esquinçat els cinc-cents sacs*), l'indi asteca (*Esbotzili el queixal xic a la mula*) i l'indi quítxua (*Quan en Quico xiula, la Tecla xiscla*). Pel que fa als dialectes africans, és d'aquí que surten facècies tan celebrades com: *Uni, dori, teri, cateri, mata la veri, viri, viron; a pi xic escala no cal, i si cal duu-l'hi; escarabat bum bum, posa-hi oli, posa-hi oli*. Potser els més populars van ser l'anglès (*No es toquin ni es moquin sense haver-hi hagut res*); l'alemany (*Elàstics blaus fan fàstic si es mullen i es taquen*); l'àrab (*Bufar a la babalà no fa fi si no s'inhala mentre salem a l'eco*); el francès (*Amb fang del carrer m'he embrutat el cotó. Comprem pa?*); o fins i tot l'euskera (*Arri, bagarra, no me la carreguis*). Tots aquests divertiments van arribar miraculosament a la cultura popular (mon àvia era analfabeta i en canvi posava ulls de xineta i em deia *A les cinc tinc set i a les set tinc son*).

Anys després vaig descobrir que el savi Antoni Griera i Gaja havia publicat l'any 1960 a l'Abadia de Sant Cugat (auspiciat per l'Institut Internacional de Cultura Romànica de la Excma. Diputación provincial de Barcelona integrado al Patronato Menéndez y Pelayo del Consejo Superior de Investigaciones Científicas) els dos volums del seu *Vocabulario vasco*.

II·lustració 7A

Ensayo de una interpretación de la lengua vasca en els quals sosté que l'euskera prové del llatí, amb gran influència del català. Podria ser una revenja (per sentir-se menystingut a l'Institut d'Estudis Catalans) o una mostra de senilitat, perquè a partir de la lletra G les entrades cada cop són més curtes i les del segon volum ja no expliquen teories sobre l'origen. Però és una obra delirant, que juga constantment amb l'etimologia recreativa. Abans de les 1111 pàgines hi ha un pròleg de només 20 on ventila amb contundència les possibles oposicions a la seva tesi. Esmenta una corrua d'eminents filòlegs –entre els quals Caro Baroja o el seu mestre Menéndez Pidal– i afirma que tots han deixat sense resoldre-ho: «para buscar una interpretación de la lengua vasca, he prescindido de todos los estudios e investigaciones hechas sobre esta lengua; también he hecho caso omiso de todos los tratados gramaticales. [...] Para mi empresa me he servido únicamente del Diccionario vasco-español-francés, de Don Resurrección Mª de Azkue (1906).» Els seus esforços agafen un to èpic impagable. Podem imaginar els seus grinyols de joia quan descobreix que colom es diu TXOLOMA. SARO (nit) li sona com «serà» i SAGUARRATO (rat-penat) a «rata caeca». Observeu l'entrada ALUKERI (Coito; acto carnal. ALU está emparentado con el catalán CARALL miembro viril que mejor que un CARACULU puede derivar de ALLIU. La K de ALLKERI es epentética, como la de ALTZOKADA).

II·lustració 7B

ASBABITU (rendirse de fatiga, diu) el fa derivar del català ESVAHIT. I KATAMALO (màscara) de GATA MAULA. Un últim exemple, el crit de guerra a Atocha dels seguidors de la Reial Societat de Sant Sebastià, que és com el mambo, de

l'1 al 8, en euskera fa: bat, bi, iru, laur, bost, sei, zaspi... Real. Doncs bé, Griera fa venir 1-BAT de «palu», 2-BI de «bis», 3-IRU de «trinu», 4-LAUR de «labaru», com que 5-BOST no li lliga apel·la a un presumpte origen celta, 6-SEI de «sex», 7-ZASPI de «septem», 8-ZOTSI d'«octo» i 9-BEDERATZI el fa venir de l'estranya equació «bat+illu+octo». Monstruari.

2. Seny. Enric Moreu-Rey (1917-1992) i Modest Prats (1936-2014).

El primer, nascut a Sant Andreu del Palomar, de pare mataroní i mare francesa. Filòleg i fundador el 1980 de la Societat d'Onomàstica. Agregat de premsa del Consolat de França a Barcelona, subveguer d'Andorra i corresponsal de l'agència France-Presse. El segon, empordanès de Castelló d'Empúries, rector de Medinyà i autor amb Josep Maria Nadal de la *Història de la llengua catalana*. Dos savis rigorosos i severs, però també autors de dos textos verbívors de primer nivell. Moreu, un home exquisit i molt primmirat en les formes, va adaptar al català la pràctica de la *contrapèterie* a *El joc del contrapet* (1987).

II·lustració 8

El contrapet, molt popular en la premsa satírica com *Le Canard enchaîné*, amb arrels a Rabelais i va ser molt estudiat per l'oulipista i patafísic Luc Étienne, consisteix en la inversió de lletres dins d'una frase (antístrofa) que en sacseja el sentit d'una manera subversiva. Per exemple, «Que el més fiable la doti» passa a «Que el més diable la foti». Moreu diu que «la pàtria d'En Pitarra, d'En Francesc Pujols, d'En Josep Pla i d'En Dalí...» mereix tenir contrapets. Però també adverteix al pròleg: «Si algú que em llegeix no admet l'ús jocós de mots grollers i d'al·lusions brutes o pornogràfiques, el prego de plegar i de tancar el llibre; car aquí, com en molts jocs surrealistes, l'efecte prové precisament del contrast entre una declaració neutra i inofensiva, i la seva substitució pariona, portadora d'un sentit xocant. Així ho han admès tots els meus respectables predecessors.» Exemples: «observava les cames de la moixa», on la moixa esdevé coixa i les cames, mames. Com que ja anem avisats, no ens estranyem del to. Així, quan llegim que «era molt gros el bony de la Curra», sabem que ens parlarà d'una burra i el seu cony. I si aprofundim en els «intercanvis de consonant inicial amb consonant inicial», el contrapet més usual, ens adonem astorats de la força poètica del joc. «L'Armand goita enfilant la coma» esdevé «l'Armand coita enfilant la goma». La goma reapareix a «la Nita venia cordons» (què ven la Rita?, condons), i una altra amiga de la Rita fa palesa la clàssica ambigüitat femenina: «la Tita segueix essent molt pura». Més exemples: «amb una mà, li tallava els cupons», què li tapava? «Segons com, a la Josefa se li veu la piga». I a la Josepa? Però no retriem justícia a l'autor si només mostràvem els contrapets de caire eròtic. Perquè els jocs d'en Moreu-Rey van més enllà. D'una frase anodina com «les dues costelles són massa grasses» en surt una veritat peninsular rotunda: «les dues Castelles són massa grosses». A la meva primera novel·la *L'home del sac* (1990) el vaig transformar en personatge, savi conferenciant. Va venir a la presentació d'incògnit.

II·lustració 9

El cas de Modest Prats també és exemplar. Després de tota una vida dedicat a l'estudi, va fer una sola obra de ficció. El conte «Rigorosament literal» que prologa un

llibre de bibliòfil *En defensa de la lletra* (Olot, 1990), en el qual 26 autors catalans defensen una lletra de l'alfabet (i Miquel Martí i Pol fa un lipograma, com *La Disparition*, però sense la P i més curt).

II·lustració 10

Modest Prats crea el text amb un primer acròstic alfabètic amb les inicials dels vint-i-tres paràgrafs que conformen el conte (desestima K, W, Y). A més, les frases interiors de cada paràgraf també formen amb la inicial un segon acròstic alfabètic, que en aquest cas puja de la A a la Z i baixa de la Z a la A.

II·lustració 11

El protagonista, un corrector de català amb un *overbooking* de feina aclaparador, s'ha passat tres setmanes seguides corregint galerades i paginades a un ritme infernal. El lector el descobreix quan prova de reposar després de la feinada durant tres dies i tres nits. Però l'angoixa no l'abandona i es desperta obsedit per una paraula llunyana, de la qual no pot recordar la grafia. La troba escrita amb be baixa i ce trencada. «Esvinçar v. tr. Esgavellar, desballestar, desllorigar.» Un destí obscurament revelat per un mot innocu del qual el pobre corrector només volia conèixer la grafia. Des d'aquell moment, el protagonista del conte d'en Prats veu desllorigada la seva existència. Una esclatxa homofònica li esgavella tot allò que sent. La maledicció del corrector minucios condemnat a veure escrites totes les paraules que sent. Sent [supóza] i li passen pels ulls tres fórmules escrites («s'ho posa», «s'oposa», «suposa»); sent [béns] i li apareixen, amb una grafia perfecta, «béns», «véns», «vents» i encara -perquè la e no havia estat gaire clara- «bens», «vens», «venç». El pobre corrector de la ficció acaba perdent el senderi i només aconsegueix sobreviure amb les orelles «aparedades» amb taps de cera, incapaç de suportar les curioses relacions entre l'alfabet fonètic i els mots escrits que omplen la seva feina de cada dia. Aquesta història em va impressionar tant que nou anys després li vaig dedicar una novel·la: *Ablanatanalba* (1999), que el mateix Modest em va presentar a Girona.

II·lustració 12

Abans, li havia demanat permís per apropiari-me del seu conte i reproduir-lo com a capítol final de la novel·la (acreditant-ne l'autoria, esclar), i em vaig inventar la història prèvia d'aquest corrector enfollit a través dels seus dos fills bessons, un dels quals tenia el virus del joc verbal i l'altre l'odiava profundament.

Aquesta és la dinàmica que genera la constricció, l'Oulipo i el joc verbal: amor i odi, *love & hate*. Hi ha múltiples exemples d'aquesta doble aproximació a la refulgència del joc verbal. Només en citaré dos:

1) el catàleg més antic de joc verbal en anglès el signa Joseph Addison a *The Spectator* (segle XVIII) perquè hi publica una sèrie d'articles documentadíssims sobre tot allò que proposa perquè la premsa eviti caure en banalitats com el joc verbal.

2) per denigrar el joc anomenat logogrifo, un enigma d'enigmes que amaga la solució final a partir d'altres mots que comparteixen algunes lletres, l'il·lustrat Tomàs de Iriarte fa un logogrifo, s'anima i li surt de 212 versos, quan ja hauria fet amb 20, que

oculten 100 paraules clau formades amb les 11 lletres de la solució, que és ALBARICOQUE: Ala, Roque, Rabo, Coral, Bala, Culo... Bon Albercoc.

L'enginy és una droga: brilla, enlluerna, atreu i repel·leix. Es consumeix i es troba a faltar. Aquesta és la història de la meva vida i de la meva literatura.

IL·LUSTRACIONS

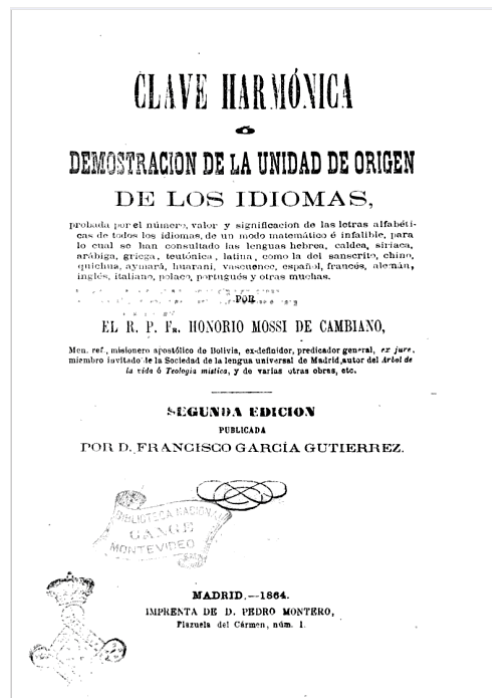
Il·lustració 1

II·lustració 2

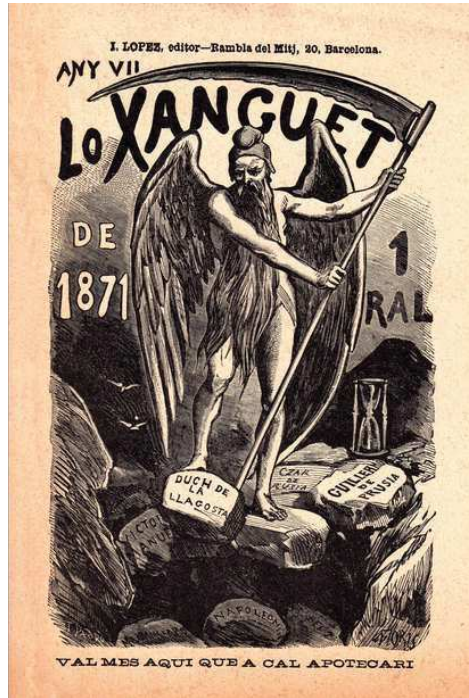

Il·lustració 3

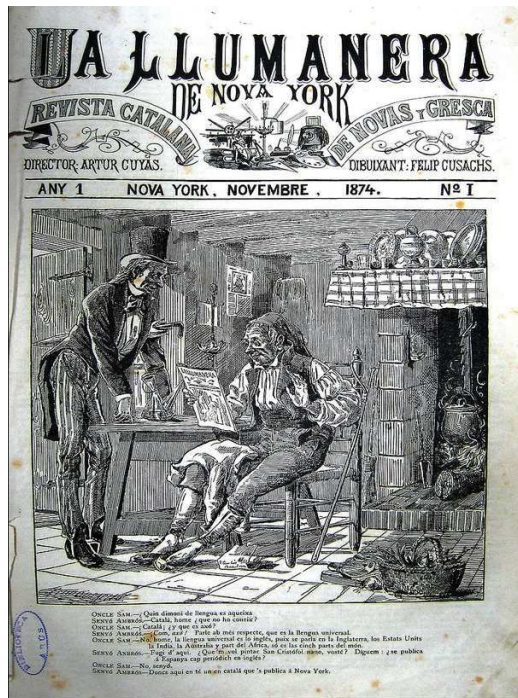

Il·lustració 4

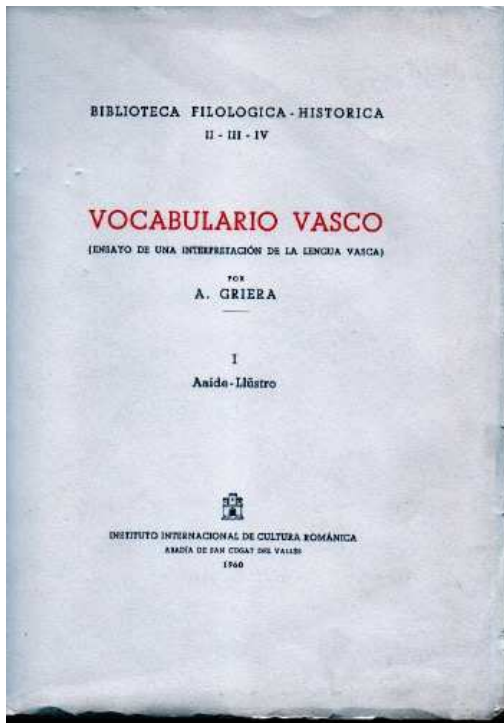

Il·lustració 5

Il·lustració 6

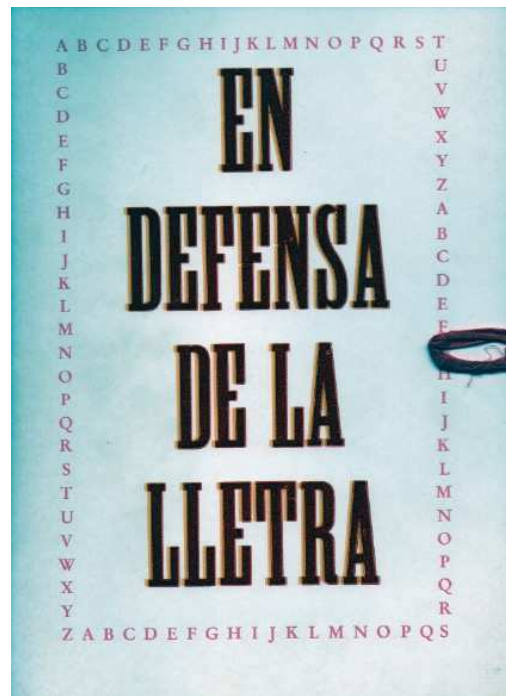
II·lustració 7A

II·lustració 7B

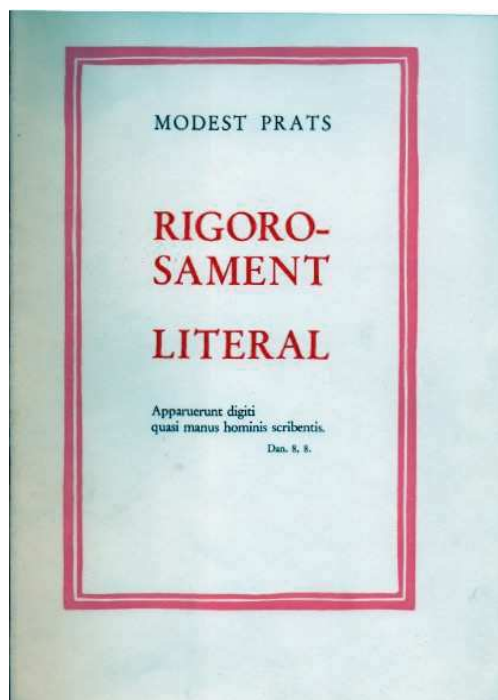

Il·lustració 8

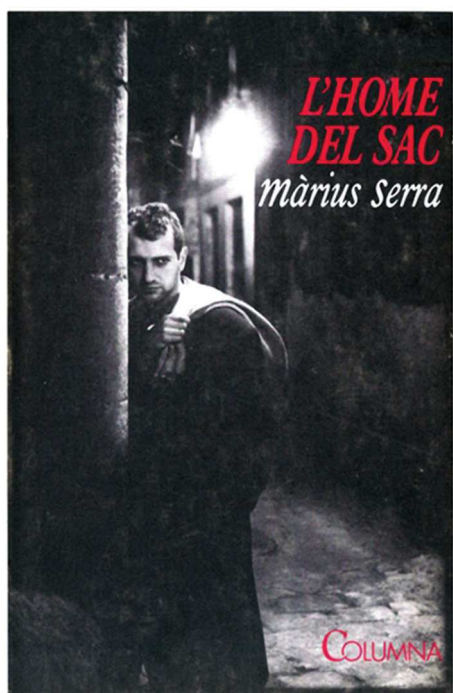

Il·lustració 9

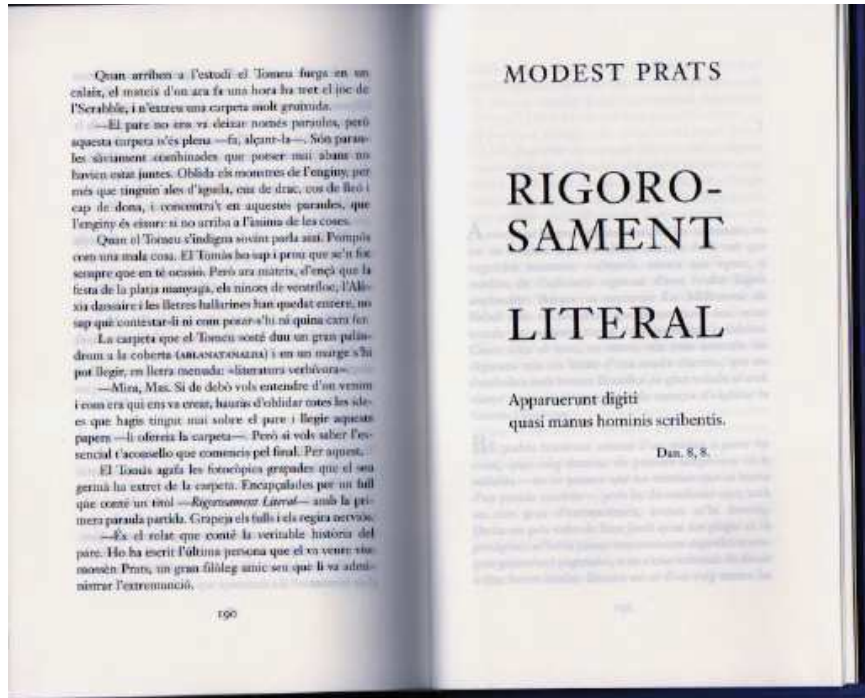
Màrius SERRA

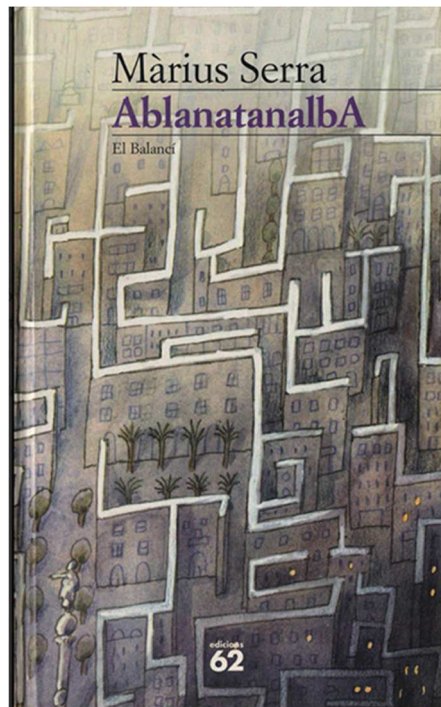
Il·lustració 10

Il·lustració 11

Il·lustració 12

Il·lustració 13